

Jean-Christophe Abramovici, *Encre de sang: Sade écrivain*. L'Europe des Lumières, sous la direction de Michel Delon et Jacques Berchtold, 22 (Paris: Classiques Garnier, 2013). 164 pp.

Bilden av markis de Sade som pornograf och provokatör har i modern tid gradvis modifierats, i takt med att forskare och kritiker ägnat vidgad uppmärksamhet åt det implicita idéinnehållet i hans skrifter och även åt dessas rent litterära kvaliteter. Man har intresserat sig för verkens tillkomst- och receptions historia och plats i den libertinska traditionen. Man har också börjat studera deras särart som tidsdokument, i fråga om valet av tids-, berättar- och läsarperspektiv och när det gäller bruket av arkaismer och egenproducerade neologismer.

Den gamla frågan om Sade var psykopat eller filosof eller till äventyrs bådadera får därmed ökad aktualitet. Titeln på Simone de Beauvoirs essä från tidigt 50-tal, "Faut-il brûler Sade?" ("Bör man bränna Sade?"), kunde låta som en uppmaning till bokbål, men andemeningen var förstås den motsatta. Om Descartes avslöjat den intellektuella natten, hade Sade enligt henne blottat existensen av en etisk natt. Även andra tongivande intellektuella har sett "den gudomliga markisen" som en missförstådd upplysningsfilosof. Detta både på grund av hans hat mot kyrkan och aristokratien och hans anmärkningsvärt progressiva idéer rörande kvinnans ställning i samhället,

rätten till abort, homosexuellas rättigheter och religionsfrihet.

Tack vare ett omfattande editeringsarbete, inlett av Jean-Jacques Pauvert och fullföljt av Michel Delon (före detta ordförande i det franska 1700-talssällskapet, SFEDS), har Sade idag kunnat beredas plats i det prestigefulla Pléiade-biblioteket. Men det finns förstås också ogillande röster. Den sentida upplysningstänkaren Michel Onfray (född 1959) har gjort sig känd för att vilja återupprätta och förnya upplysningstidens allmänna värderingar i vår tid, med tonvikt på hedonism och filosofisk materialism. Han avvisar möjligheten att en grym och liderlig person som Sade skulle kunna vara en stor författare. Med en medveten anakronism kallar Onfray *Les 120 Journées de Sodome* (sv. övers. H. Johansson, *De 120 dagarna i Sodom*. Vertigo, 2005) "en stor fascistisk roman" (cit. s. 8). Den föreliggande bokens författare, Jean-Christophe Abramovici, polemiserar inledningsvis mot denna i hans tycke moraliserande uppfattning, som han finner ohållbar, särskilt, får man förmoda, som den uttrycks av en person som ser just lusten som ett av livets mest centrala värden. Abramovici finner att en bok kan ha ett estetiskt och/eller idémässigt intresse oavsett dess författares biografiska bakgrund.

Jean-Christophe Abramovici intar som professor i Paris och Valenciennes och editör av en rad libertinska författarskap en central

plats inom den litterära 1700-talsforskningen. Han är redaktör för SFEDS årsskrift *Dix-huitième siècle*. Född 1968 har han, som han själv säger, inte upplevt den tid då man var tvungen att "tro på" Hegel och Marx – men han har otvivelaktigt vuxit upp i dess skugga. I *Encre de sang: Sade écrivain* väljer han i stort sett bort det sociala och politiska raster som gärna anlades under den inte alltför avlägsna tid då Sades verk sågs som "den sista reaktionära och anarkistiska manifestationen av libertinismens aristokratiska tradition" (Roger Laufer, i P. Abraham & R. Desné, *Histoire littéraire de la France* III. Éditions sociales, 1969, s. 420). Abramovici tycks sträva efter att nalkas verket utan förutfattade meningar, utifrån ett kombinerat författar- och läsarperspektiv som tillämpas på både makro- och mikronivå. Samtidigt som han ringar in några av dess övergripande ledmotiv, kartlägger han den omsorg om detaljer med vilken Sade utarbetade sina texter. Den föreliggande boken utgörs av en svit essäer över Sades fyra mest betydelsefulla skrifter, följda av sju uppsatser över lika många representativa huvudmotiv i dessa.

Det ska genast sägas att *Encre de sang: Sade écrivain* inte är någon lämplig startpunkt för den som vill initiera sig i Sades författarskap. Boken tonar avsiktligt ner den spektakulära biografiska bakgrunden (som förutsätts bekant och på vilken det endast anspelas i korta glimtar) och den på sensationella inslag rika traderings- och receptionshistorien. Den saknar egentligen övergripande, syntetiserande ambitioner. Den tar snarare formen av ett infallsrikt, glittrande lapptäcke av briljanta detaljakttagelser och överraskande idéassociationer, ofta utan tydliga inbördes sammanhang. Det är med andra ord en studie för specialintresserade läsare med ett visst mått av förkunskaper.

Flertalet av Sades verk tillkom under hans långa fängelsevistelser och nedtecknades med det "bläck av blod" han figurligt sade sig begagna för sitt skabrösa författarskap. Det första av de fyra arbeten som Abramovici äg-

nar särskilda essäer åt i bokens första del är också det mest utmanande: *Les 120 Journées de Sodome*, författat på Bastiljen 1785. Här som annorstädes uppmärksammas den genetiska processen och verkets litterära kontext. Med sina beskrivningar av, efter vad det påstås, 600 olika sexuella perversioner nedskrevs denna häxbrygd med mikroskopisk stil på ark som klistrades ihop till en skriftrulle (*volumen*) på sammanlagt tolv meters längd, varpå den gömdes i fängelsets vägg. Intrigens ram är att författaren låter fyra medelålders libertiner samlas på det dystra slottet Silling i Schwarzwald för att lyssna till erotiska skildringar framförda av prostituerade och sedan iscensätta dessa. Det finns en avlägsen likhet med Boccaccios tio ungdomar i *Decamerone*, som flyr från pestens Florens till det idylliska Fiesole och där underhåller varandra med för sin tid djärva berättelser, präglade av cynisk realism. Men hos Sade saknas det mesta av italienarens livsglädje och sinnliga humor. Läsaren tvingas snarare blicka in i avgrunder liknande den som möter den olyckliga hjältinnan i sagan om riddar Blåskägg. Sade är liksom Perrault en distanserad sagoberättare för vuxna, men hos honom är de noggrant kalkylerade skräckeffekterna av pornografisk karaktär. Han är, som Abramovici påpekar, en mästare i att skapa *cliff-bangers*, där den kommande händelseutvecklingen bara antyds tillräckligt för att tvinga läsaren att på egen hand antecipera det motbjudande slutet. Men i själva verket är helvetesvisionerna föga visuella, även om författaren gärna slösar med suggestiva – men oprecisa och därigenom dubbelt oroande – detaljer. I samtidens torftiga illustrationer blir de ganska platta, och en modern filmskapare som Pier Paolo Pasolini (*Salò o le 120 giornate di Sodoma*, 1976) lyckas inte heller återskapa deras primitiva expressivitet, trots moderna konstgrepp som bruket av kikare. (Det främsta nyskapande inslaget i Pasolinis filmatisering var ju annars den politiska kopplingen till den fascistiska Salò-republiken i Norditalien.)

Sade var under sin livstid ensam läsare av *Les 120 Journées de Sodome*. Boken publicerades först i början av 1900-talet. Detta föranledde Michel Foucault att utveckla teorin om en "roman sans lecteur", en roman utan läsare, eller annorlunda uttryckt en "écriture autocentrée", ett självcentrerat skrivande (cit. s. 19), det vill säga att Sade egentligen inte skrev för någon annan än sig själv (vilket också kunde ses som ett slags ursäkt för de många excesserna). Men Abramovici visar att så inte kan ha varit fallet, då boken i verkligheten vimlar av direkta hänvändelser till en tänkt läsare.

Läsaren måste enligt Abramovici övervinna sin egen avsmak, för att orka tränga under ytan i de olika verken. Överallt finner han belägg för den noggrannhet varmed författaren komponerat sina arbeten utifrån olika typer av *cabiers*, anteckningsböcker, hur texterna granskats, korrigerats och bearbetats samt hur de samspelar kontextuellt, samtidigt som var och en av dem har sin röst, sin ton, sin egenart. De övriga verk som Abramovici har valt ut för en närmare analys är den utopiska brevromanen *Aline et Valcour ou le Roman philosophique* (1795), där ett primitivt och brutalt afrikanskt kungadöme ställs mot ett socialistiskt paradys, *La Nouvelle Justine ou les Malheurs de la vertu* (1791; sv. övers. N. Hell, *Justine eller dygdens besvärligheter*. The Elephant Press, 1956, 1983) – en bok där dygden trots allt möter viss uppskattning men som Napoleon icke desto mindre vredgat kastade på elden, samtidigt som han beordrade författarens arrestering – och *La Philosophie dans le boudoir*, som handlar om en ung flickas erotiska uppvaknande och initiering (1795; sv. övers. H. Johansson, *Filosofin i sängkammaren*. Vertigo, 2002).

Sade skrev också vad Abramovici kallar "hederliga" arbeten, främst reseskildringar, som tillsammans bildar en veritabel *grand tour*. Så vitt jag kan bedöma har dessa i sig tämligen tama skrifter i hög grad lämnat stoff till de studier i relevanta motiv hos Sade som utgör bokens senare del. Redogörelser för konst- och naturupplevelser, som ju normalt är viktiga

inslag i 1700-talets reseberättelser, kopplas hos Sade till likaledes tidstypiska skildringar av människotyper, befolkningsgrupper och "nationalkaraktärer". Fyra klassiska mästare, däribland Michelangelo, analyseras i sin egenhet av tänkbara mördare av personer de valt att porträttera. Högt och lågt, abstrakt och konkret täcks in av de skilda begrepp som bildar rubriker över de olika kapitlen. Man kan säga att motivkretsarna tillsammans utgör sju, sinsemellan inte alltid kompatibla, semantiska fält. Inledningsvis finner man ett avsnitt som går under den lakoniska benämningen "skit", vilket följs av andra med titlar som "konst", "fantasi" och – "vulkan". I sin ofrivilliga ensamhet drömmer markisen om sexuella eruptioner jämförbara med Etnas eller Vesuvius. Andra nyckelord för driftens och de mänskliga relationernas förtingligande hos Sade, kring vilka Abramovici också bygger särskilda studier, är "kropp", "föremål" och "maskin". Ordparet "maskin" och det närbesläktade "automat", som också behandlas, var högsta mode på Sades tid.

En avslutande text ägnas poeten Gilbert Lely, till vilken Jean-Christophe Abramovici bekänner sin tacksamhetsskuld. Lely tillhör pionjärerna inom Sade-forskningen och hans verk bildar fortfarande skola (*La vie du marquis de Sade*, 1952–1957, ny uppl. 1989). I våldsskildringarna såg Lely en spegel av det skräckvälde som Sade själv hade upplevt och överlevt och ett föregripande av det nazistiska barbariets självvalda förblindning.

Sven Björkman

Marte Rye Bårdsen, *Cicignon in Trondheim* (Trondheim: Museumsforlaget, 2014). 88 pp.

Denna rikt illustrerade publikation är ett sammandrag på engelska av boken *300 år med Ci-*